

Fataburen

1983

SAKÖRD/SPECIALBENAMNING *

REALNR

REALNR

TILLV-TID

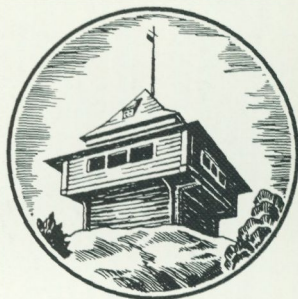

BETSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
DIKESSPADE
KILSPADE
SAPPÖRSPADE
SCHAKTSPADE
SKOGSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TRADGÅRDSSPADE
TACKDIKESSPADE
TACKDIKESSPADE
TACKDIKESSPADE
TACKDIKESSPADE

243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FÖRE
241	210	1898 FÖRE
241	412	
241	412	1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
412		1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
241	412	1869 FÖRE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
244		
247		
247		
244		
241		
244	241	1869 FÖRE
244	241	1860-T
244	314	1896 FÖRE
244	412	1895 FÖRE
244	241	1895 FÖRE
244		1869 FÖRE
247		1869 FÖRE
247		1869 FÖRE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-971X

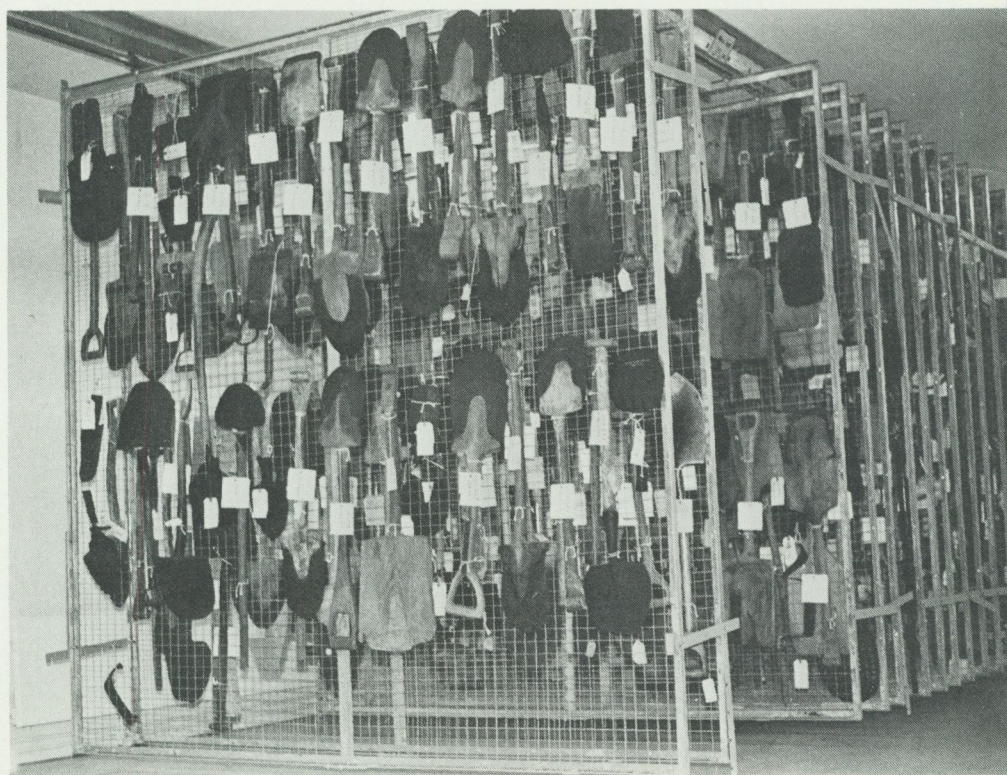
Grepar, hackor, spadar och skovlar i hundratal

Janken Myrdal

Till vad skall museernas stora samlingar av likartade föremål användas? Detta var en fråga som jag hade anledning att begrunda, när Nordiska museets mycket stora samling av jordbruksföremål flyttades till Centralmagasinet i Julita under senare delen av 1970-talet. Här skall jag försöka ge några exempel på hur dessa samlingar kan berika våra kunskaper.

Med föremålen i sin hand kan man studera detaljer hos dem på ett sätt som inte är möjligt med annat källmaterial. Föremålen är också nödvändiga för utställningar, eftersom de ger en historisk närhetskänsla. Att föremålen ger en rad upplysningar om människorna som använt dem, om deras sociala situation, vardagsliv etc har Gert-rud Grenander Nyberg och Mátyás Szabó

Spadar upphängda på skärm i Centralmagasinet, Julita. Foto Bertil Höglund.

beskrivit i Rig. I framställningen nedan kommer föremålets form och funktion att stå i centrum. Varför har olika redskap en särpräglad form? I vilken mån bestäms formen av funktionen?

Inom arkeologin har diskussionen om typindelning varit ganska livlig de senaste årtiondena. Framför allt Mats Malmer har fört fram strängare krav på mätbara definitioner. Sådana strängare krav är inte möjliga att uppfylla utan tillgång till bevarade föremål. Föreliggande genomgång är delvis inspirerad av arkeologernas metoddiskussioner.

I allmogekulturen rådde en inom givna gränser mycket liberal formgivning av föremålen, något som vi i ett standardiserat industrisamhälle är ovana vid. I princip hade varje redskap, särskilt de hemtillverkade, sin individuella utformning. Dessa stora variationer i detaljutformningen måste man vara medveten om när man upprättar en klassificering. Den rika variationen inom allmogekulturens föremålsbestånd är också ett principiellt skäl för att spara många föremål av samma typ.

Variationerna i detaljutformningen gör att man får flera gränsfall mellan olika huvudtyper eller redskapsgrupper. Det räcker därför inte med att upprätta en typindelning inom gruppen, ett redskap måste i sig avgränsas mot andra till formen likartade redskap. I de etnologiska samlingarna är katalogen ett viktigt hjälpmedel vid bestämning av föremålens funktion, men ibland kan föremålen vara felkatalogiserade, särskilt om de inte förvärvats direkt från brukaren.

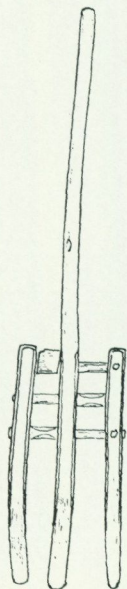
Här skall tre redskapsgrupper behandlas, som är väl representerade i Nordiska museets samlingar: gödselgrepen, hackan och spaden/skoveln. Endast icke fabriks-tillverkade redskap har tagits med i undersökningen. Som nästan enda källmaterial används själva föremålen och katalogen över dessa. Katalogen innehåller förutom upplysningar om funktionen även uppgifter om proveniens och ofta även om den siste brukaren.

Som källa har de bevarade redskapen

vissa brister. Insamlandet har inte skett systematiskt: några landskap eller regioner är överrepresenterade, andra har försumrats. De bevarade jordbruksredskapen i museerna är ytterst sällan exakt daterade, men man kan med stor säkerhet anta att få är äldre än från början av 1800-talet och att få av de allmogetillverkade är yngre än början av 1900-talet. De representerar således ett ganska långt tidsavsnitt med stora förändringar inom allmogekulturen. Eftersom få är exakt tidsfästa blir det svårt att konstatera förändringar enbart med hjälp av dessa bevarade exemplar, även om man kan skilja äldre typer från yngre.

Gödselgrepen

Gödselgrepen användes vid utmockning i fähuset parallellt med dyngskoveln. Grepen kunde också användas vid gödselspridning på åkrarna. Enstaka grävgrepar förekommer också. Till sin allmänna form liknar grepen hötjugan. Grepen har vanligen tre eller flera klor, hötjugan nästan alltid bara två eller tre. Grepen har alltid krafti-

*Gödselgrep med tre klor
av trä, Småland. Längd
110 cm.*

gare och grövre klor, hötjugan har smala och smäckra för att stickas in i höet.

Greparna kan indelas i två huvudtyper: de med klor av trä och de med klor av järn. Gödselgrepen är ett av de i etnologisk litteratur minst behandlade redskapen. Sigurd Erixon har i sin bok om Skultuna i förbigående konstaterat att järngrepar dominerade där, och att trekloiga trägrepar, "som sedan medeltiden varit så utmärkande för nedre Sverige och för stora delar av kontinenten, saknades i Skultuna liksom i allmänhet i övre Sverige". En genomgång av Nordiska museets gödselgrepar bekräftar i stort sett detta konstaterande: järngrepen har varit dominerande norr om Mälaren och Vänern, trägrepen söder därom.

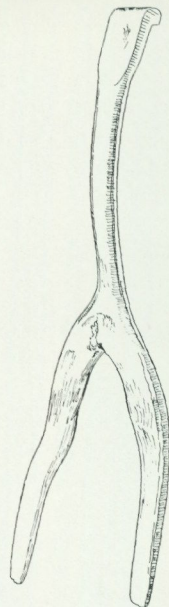
Tabell 1. Gödselgrepar i Nordiska museet. Landskapsvis.

	Med träklor	Med järnklor
Nb	1	2
Vb	1	6
Ån	2	3
Me	1	2
Hr	4	10
Hs	2	6
Dr	—	18
Vrm	1	2
Vsm	1	2
Up	5	5
Sö	3	—
Ds	4	—
Bo	6	—
Vg	5	2
Ög	5	—
Ha	5	—
Sm	10	5
Go	4	—
Sk	8	—
Summa	68	63

Denna tabell ger bara en allmän uppfattning, och är inget belägg för de exakta relationerna. Om Dalarna skriver Levander att där förekom gödselgrepar både av trä och järn. Tabellen redovisar också föremål från en lång tidsperiod: gamla och nya typer förekommer bredvid varandra.

Bland trägreparna framträder två typer.

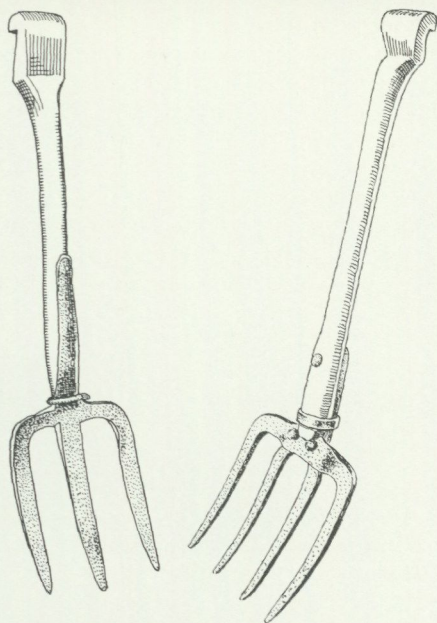
Tvåkloig gödselgrep av trä, Härjedalen. Längd 103 cm.

Den ena har tre klor sammanhållna av två tvärsålar i en gallerkonstruktion. Denna typ var helt dominerande i södra och mellersta Sverige. Ibland är spetsarna på klorerna järnskodda. Den andra typen har två klor som är platta och breda, mitt på skafet sitter ofta ett handtag. Större delen av de norrländska trägreparna i Nordiska museet är av denna tvåkloiga typ: sju av de nio trägreparna från Ångermanland, Medelpad, Härjedalen och Hälsingland. Dessutom finns ett exemplar av denna typ från Dalsland. Sigurd Erixon har påpekat att utbredningen av den tvåkloiga typen ansluter till en vidare utbredning i Norge.

Bland järngreparna är en trekloig grep den vanligaste i Nordiska museets samling. Vanliga är också fyr- och femkloiga grepar. Det finns bara tre järngrepar med två klor, de skiljer sig från hötjugor genom att klorerna är platta eller grova. Någon regional spridningsbild mellan dessa olika typer av järngrepar framgår inte av Nordiska museets föremålsbestånd.

Utan tvekan är järngrepen yngre än trägrepen, men för att kunna bedöma när järngrepen infördes måste annat källmaterial tillgripas. Axel Steensberg har belagt "greb

Tv gödselgrep med tre klor av järn, Värmland. Längd 97 cm.

Th gödselgrep med fyra klor av järn, Västmanland, Längd 102 cm.

og fork” av järn från dansk medeltid, men dessa synes huvudsakligen ha använts för hö. I Sverige kom det allmänna genombrottet för gödselgrepen av järn med säkerhet efter medeltiden. Den trekloiga trägrepen är tekniskt mera komplicerad att tillverka än den tvåkloiga, och förmodligen också yngre som typ. Den trekloiga grepen är belagd från medeltid, den tvåkloiga trägrepen redan från vikingatid. Att döma av typernas fördelning i Nordiska museets föremålsbestånd har järngrepen i Nordsverige troligen på många håll direkt efterträtt den ålderdomliga tvåkloiga trägrepen. Detta antagande stöds av en trekloig järngrep från Ångermanland som behållit formdrag från den tvåkloiga trägrepen, främst i ett handtag mitt på skaftet. Vi skulle här i så fall ha ett exempel på den blandning av nymodighet och ålderdomlighet som man även på andra områden kan belägga för Nordsverige.

Järngreparna var starkare än trägrepar-

na och lämpade sig därför också för tyngre arbeten än gödselmockning. Bland de äldre allmogeredskapen finns några få grepar som använts vid nyodling eller potatisupptagning. Dessa grävgrepar, som alla är av järn, kommer nästan samtliga från det område där gödselgrepen av järn dominerade: två från Härjedalen och en från vardera Hälsingland, Gästrikland, Värmland och Närke samt en från Blekinge. Gödselgrepen av järn möjliggjorde utvecklandet av en grävgrep. När den fabrikstillverkade grepen kom, med sina elegant böjda järnklor, fick grepen också ett betydligt större användningsområde än enbart som dynggrep; den kom delvis att ersätta hackan och spaden.

Hackan

Hackan används för att bryta upp, söndersmula eller förskjuta jord, gödsel, torv eller dylikt. Inom jordbruket har den använts för nyodling, myllning av säd, ogräsrensning, potatisupptagning, torvupptagning, m m. Hackan har ett mot skaftet vinkelställt huvud. Hackorna kan indelas i tre huvudtyper med avseende på huvudets utseende. På en typ har huvudet utformats till en lång spets. Vissa spetshackor har spetsar åt båda hållen. En sådan hacka kallas ibland korp. En annan typ utmärks av att huvudet har två eller flera klor. Den tredje typen har bladformat huvud.

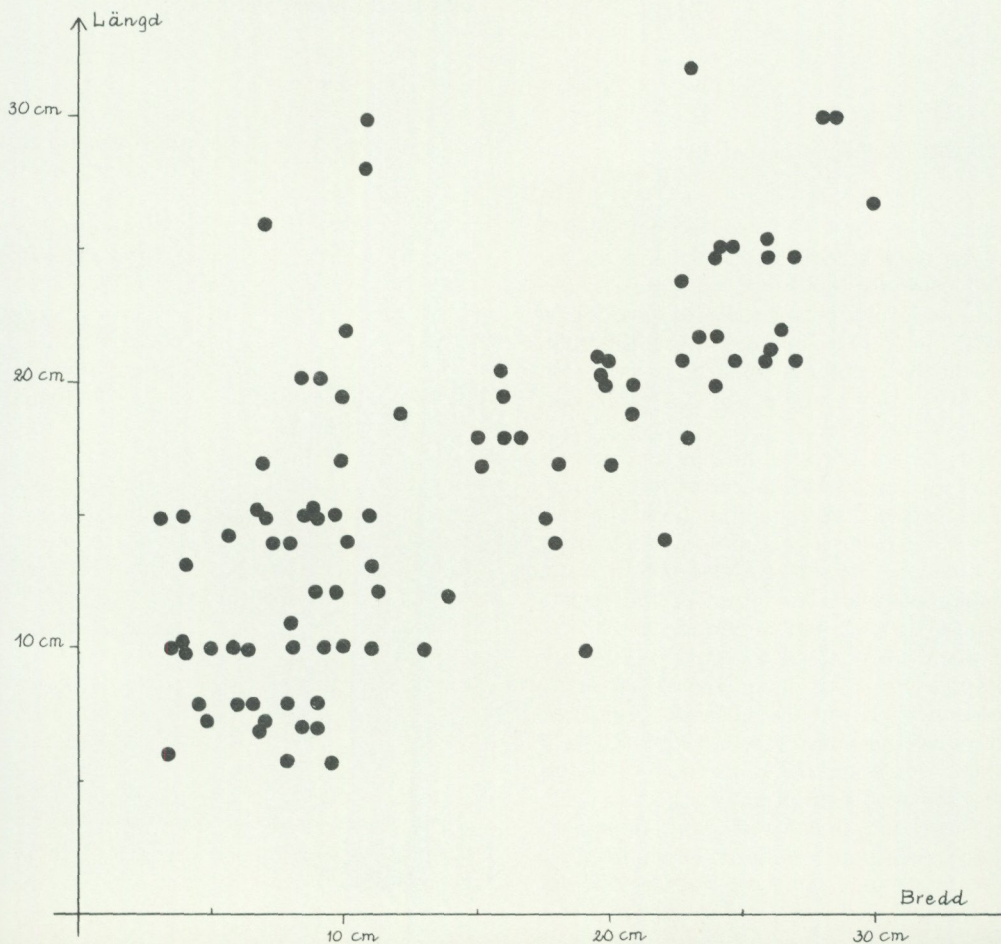
Bladhackan är den vanligaste av dessa i samlingarna. För att kunna avgöra vilka olika typer av den bladformade hackan som funnits har jag lagt in Nordiska museets hackor av denna typ på ett diagram med avseende på bladets längd och bredd (i längden inräknas ej skaftfästningen). I diagrammet faller större delen av beläggen i två grupper. I den ena har hackornas blad en längd på 5–15 cm och en bredd på 3–12 cm, med ett förhållande mellan längd och bredd som ligger på 1:1 till 1:2. I den andra har hackorna en längd på 15–26 cm och en bredd på 15–27 cm, och förhållandet mellan längd och bredd är i regel omkring 1:1, det finns till och med en ten-

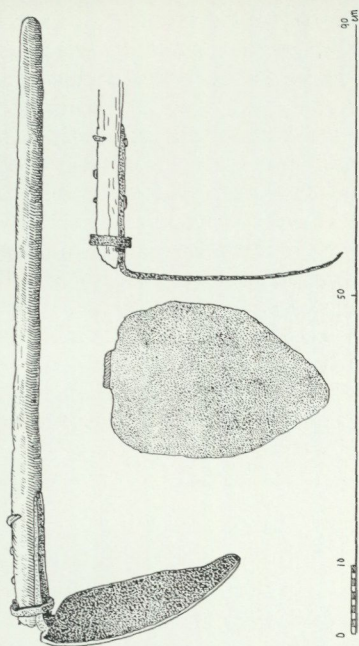
dens att dessa större blad är något bredare än vad de är långa. Det finns också en viss skillnad i formen på bladet mellan dessa två typer. På de större hackornas blad är eggen alltid spetsig eller rundad, ofta hårt sliten. På de mindre hackorna är bladets form mera varierande, en del har spetsovalt blad som ibland till formen liknar de större bladen, andra har rakt avskuren egg. De hackor som inte tillhör någon av de två viktigaste typerna har varierande utseende på bladet, ofta har de rakt avskuren egg.

För många av dessa hackor anges funktionen i katalogen. Inte oväntat visar det sig att den större typen använts som flå-

hacka för nyodlingar. Av 25 funktionsbestämda av denna typ anges 19 som flåhackor eller i några fall som hackor för nyodling. De fyra hackor som är bredare och längre än den större typen är samtliga flåhackor. De övriga hackorna av den större typen anges som torvhackor, jordhackor och en enstaka potatishacka. Av den mindre typen är 33 funktionsbestämda, av dessa är 16 potatishackor, 6 jordhackor, 6 torvhackor, och dessutom bland annat en ploghacka, en mosshacka och en nyodlingshacka. De hackor som varken tillhör den större eller mindre typen i diagrammet har en än mer differentierad användning,

Diagram 1. Bladens längd och bredd på hackor i Nordiska museet

Flåhacka, Dalarna. Längd 90 cm.

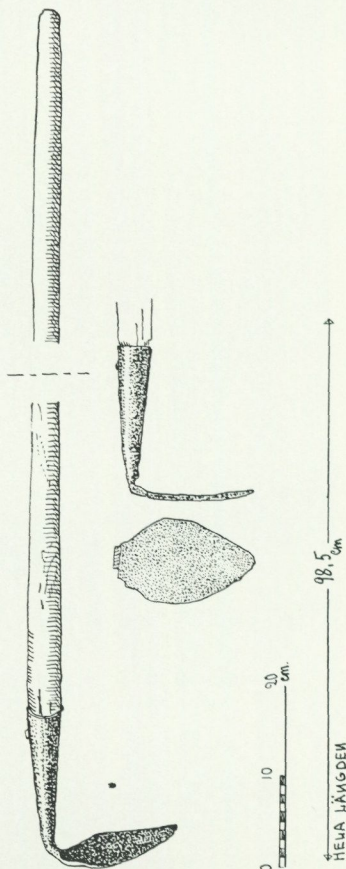
bland dessa finns en fjärjhacka för markering av tegar vid sådd, en torvhacka, ett par jordhackor etc. Av de två viktigaste typerna är den större en specialiserad nyodlingshacka, den mindre en hacka huvudsakligen avsedd för arbeten i uppbruten jord. Den större typen är yngre och har först sent kommit i användning.

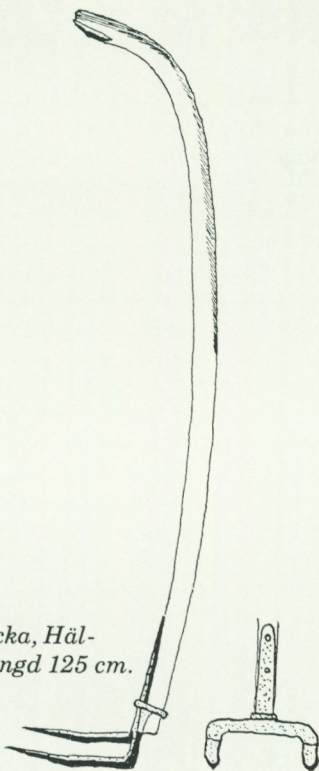
Nils-Arvid Bringéus är den som utförligast har behandlat flåhackans utbredning. Även Gustaf Utterström har tagit upp detta redskap. Flåhackan fanns redan i slutet av 1700-talet i Västergötland, men fick sitt genombrott i hela landet under 1800-talets första årtionden. Till en början spreds den i samband med att en ny uppodlingsteknik infördes: brännodlingen. Torven på ängsmark eller mossmark hackades upp, fick torka och brändes, varpå säden såddes i askan. Flåhackan fick därigenom stor betydelse för den kraftiga utökningen av åkerarealen i början av 1800-talet. Brännodlingen minskade i omfång före mitten av 1800-talet, men flåhackan fortsatte att an-

vändas bland annat för andra typer av nyodlingar. Bringéus har beskrivit arbetsmetoden med flåhacka, den svingades över huvudet för att arbetaren skulle uppnå full kraft i hackandet. Flåhackan var därför en större och tyngre hacka än de man tidigare använt. Undersökningen av bladens längd och bredd på Nordiska museets hackor visar att flåhackan i detta avseende urskiljer sig, men också att det fanns variationer inom denna typ. Denna variation inom typen kan man inte påvisa utan tillgång till en större mängd bevarade föremål.

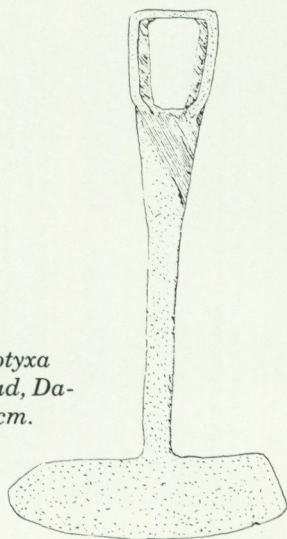
De mindre hackorna har haft ett varierande utseende, och även kunnat användas till olika uppgifter. Hackan har till och med använts som huvudredskapet vid sädesod-

Potatishacka, Dalarna. Längd 98,5 cm.

Flerkloig hacka, Hälsingland. Längd 125 cm.

Huvudet till en rotyxa med tvärställt blad, Dalarna. Längd 40 cm.

ling, under senare tid särskilt i Bohuslän. Som jag i ett annat sammanhang påpekat visar tidigmedeltida avbildningar från Skåne ett rent hackbruk, där hackan användes både för att bryta jorden och för att mylla ned säden.

Spetshackor användes för byggnadsarbeten och stenhuggning, men mera sällan inom jordbruket. Enligt katalogen har några hackor av denna typ använts vid potatisupptagning. Nordiska museet har ett par spetshackor helt av trä, båda ganska små och använda vid potatisupptagning. De flerkloiga hackorna har två till fyra klor. Dessa hackor är i regel funktionsbestämda och av Nordiska museets trettiotal av denna typ har nästan samtliga använts som potatishackor. De flesta har klor av järn, ett fåtal av trä.

En med hackan mycket närbesläktad form är rotyxan med tvärställt blad. Dessa har dock ett smalt blad på ett extra järnskaft. De användes som vanliga rotyxor vid nyodlingar för att hugga av rötter.

Spade och skovel

Spaden sticks ned i, skär upp och lyfter jord, torv eller dylikt. Skoveln skjuts in under och förflyttar lös jord, säd eller dylikt. Ett av spadens viktigaste användningsområden var dikesgrävning, men den användes också för andra grävningsarbeten vid nyodlingar, torvtäkt, etc. Skovlar av olika typer användes för att mocka ut gödsel, för att skyffla eller kasta säd, för att skotta snö. Dessutom kunde skovlar användas för att förflytta jord och annat material, exempelvis vid byggnadsarbeten.

Spaden och skoveln är till formen mycket lika varandra, med skaft och brett blad ofta i samma plan som skaftet. Men det finns några egenskaper som skiljer dem åt. Jag har undersökt tre av dessa.

1) Vid spadgrävning tar den arbetande hjälp med foten och trycker ned bladet. Spadar är därför utrustade med en eller två trampavsatser. På spadarna i Nordiska museet är denna trampavsats bladets över-

del, skuldran, som därför är rak. Skovlarna kan ha raka eller sneda skuldror. Samtliga spadar och skovlar i Nordiska museet har skuldror på båda sidor, under medeltiden förekom spadar med en skuldra.

2) På spadbladen, som skall stickas ned i jorden, är nederkanten eller eggen oftast spetsig eller rundad. Skoveln, som skall fösa ihop material, har en rak nederkant.

3) Spadbladet är platt. Skovelns blad, som skall hålla samman det lösa materialet under förflyttningen, har ofta skålform eller är försett med kanter.

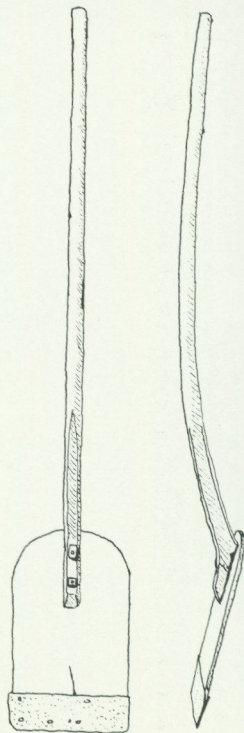
I ytterligare ett par avseenden skiljer sig spaden och skoveln. Skoveln har i regel bredare blad än spaden. Bland Nordiska museets icke fabriktillverkade spadar och skovlar är spadbladen i regel 20–25 cm breda, skovelbladen 25–30 cm. Arbetsställningen vid grävning gör att spaden hålls nästan vertikalt och att skaftet och bladet därför är i nästan samma plan. Skoveln däremot skjuts i regel utmed marken, och det finns därför ofta en markerad vinkel mellan skaft och blad. På vissa skovlar är skaftet, huvudsakligen av denna anledning, fäst ovanpå bladet. Av Nordiska museets 12 skovlar av denna typ kommer 9 från Skåne, de övriga från Småland, Västergötland och Halland. Detta är den enda skoveltyp som har en tydligt regionalt begränsad utbredning. Den är inte medtagen i undersökningen nedan, inte heller andra specialiserade typer som dikesslungor har medtagits.

Med utgångspunkt från beteckningarna i katalogen har fördelningen av de tre nämnda egenskaperna på "spadar" respektive "skovlar" undersökts. Raka skuldror definieras som en vinkel på mindre än 100° mellan skaft och skuldra. Rak egg eller nederkant definieras som en vinkel på mer än 70° mellan bladets mittlinje och en linje från spetsen till bladkanten. Med denna definition innefattas även de rakeggade blad som fått sin nederkant något rundad genom slitage. Mellan platta och skålformade blad finns ingen glidande övergång, antingen är de kraftigt skålformade, eventuellt försedda med kanter, eller i stort sett platta.

Tabell 2. Skuldra, skålform och nederkant på spadar och skovlars blad i Nordiska museet.

	Spadar, 88 st	Skovlar, 60 st
Raka skuldror	73	17
Skålformigt blad, eller kantförsett	—	25
Spetsig nederkant	63	2

Katalogen är dock inte något helt tillförlitligt instrument. Felbenämningar kan förekomma. Bland de "spadar" i tabell 2 som har sneda skuldror har för fem stycken angivits dialektala benämningar som visar att de betraktades som skovlar: "skåvel", "dalskyffel", "skoskovel", "skjure", "räcku". Och för två omtalas att de användes för gödsel, dvs som gödselskovlar. För att göra en källkritisk kontroll kan man därför tillfälligt bortse från katalogen och göra en jämförelse av egenskaperna i sig. Här jämförs skuldrornas utseende med nederkantens.

Skovel med skaftet
fäst ovanpå
bladet, Skåne.
Längd 137 cm.

Tabell 3. Jämförelse mellan skuldrans och nederkantens utseende på bladen på spadar och skovlar i Nordiska museet.

	rak nederkant	spetsig eller rundad nederkant
Raka skuldror	28	62
Sneda skuldror	55	3

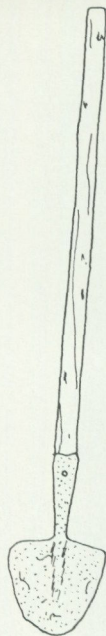
Ett starkt samband föreligger. Spadar har nästan aldrig haft sneda skuldror och oftast spetsig nederkant. Skovlar har så gott som alltid rak nederkant och oftast sneda skuldror. Dessutom har spadarna aldrig skålformade blad, en del skovlar har skålformade blad.

Att de gamla allmogespadarna oftast var försedda med spetsig eller rund egg hörde samman med deras centrala funktion som grävredskap. Den mark de användes i, för dikesgrävning eller nyodlingar, var ofta hård och stenbunden. Som jämförelse kan nämnas att Wilhelm Seedorf har hänvisat till några undersökningar från början av 1900-talet av spadbladens form i olika delar av Tyskland, där man fann ett tydligt samband mellan spadbladets nederkant och jordmånen: i områden med lättare jordar var spadar med rak nederkant vanligast, men i områden med hårda och steniga jordar användes spetsiga spadar.

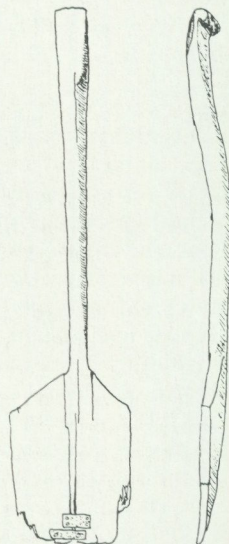
De olika typerna av spadar och skovlar skall i korthet beröras. En huvudtyp har blad helt av järn. Denna typ är representerad med ett trettiofem föremål, nästan enbart spadar. Järnspadarnas blad är ofta betydligt kortare än de järnskoddas, och åtgången av järn har inte varit mycket större till spadarna med blad helt av järn. Typen är, att döma av Nordiska museets samling, spridd över större delen av landet. En annan huvudtyp är de med blad helt av trä. Detta gäller, med ett par tveksamma undantag, endast skovlar. Över hälften av skovlarna har blad helt av trä.

Den till antalet största huvudtypen har järnskott blad. Många bland dessa har U- eller V-formad järnskoning. Spadar med denna skoning är den vanligaste typen

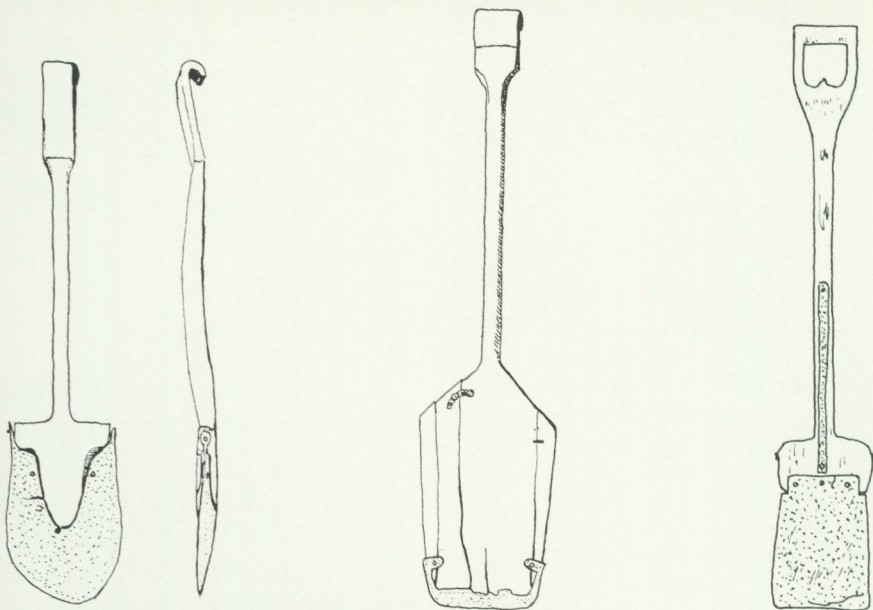
Spade med blad av järn, Dalarna. Längd 118 cm.

Skovel med blad av trä, Dalarna. Längd 100 cm.

bland spadar över hela landet, även om utformningen av skoningen kunde variera i detaljer. Järnskodda spadar och skovlar med rak egg har en smal skoning längst ned. Några få spadar har över hälften av

T v järnskodd spade, Dalsland. Längd 103 cm.

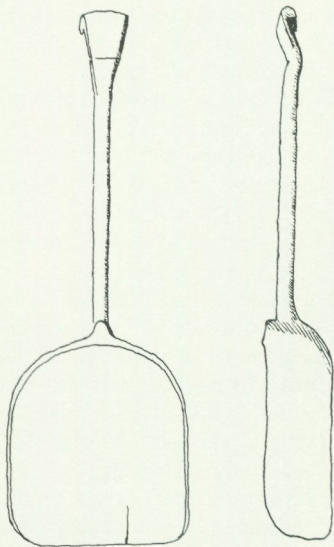
I mitten järnskodd skovel, Dalarna. Längd 113 cm.

T h spade med över hälften av bladet järnskott, Västmanland. Längd 110 cm.

bladet inklätt med järnskoning, för en spade av denna typ från Västergötland anges att den var avsedd för täckdikning.

Funktionsbestämningar av spadar i katalogen är annars ganska sällsynta. En typisk spade med U-formad järnskoning användes enligt uppgift vid dikesgrävning. En spade med blad helt av järn har använts för nyodlingar men också för att skotta ut kolbottnar. Detta har förmodligen varit vanligt för de flesta spadar, de har kunnat användas för olika uppgifter.

Bland skovlarna är funktionsbestämning något vanligare. Några skovlar med platt blad helt av trä kallas gödselskovlar. Som en särskild grupp urskiljer sig sädesskovlar, använda för att skyffla säd eller för att kasta säden vid rensning. Av de 16 sädesskovlar som är med i undersökningen hade 12 skålformigt blad, eller blad försett med kanter. Detta måste betraktas som sädesskovelns typiska form, även om sädesskov-

Sädesskovel, Medelpad. Längd 101 cm.

lar med platt blad också förekom. En annan särskild typ var snöskovlarna. Av sju snöskovlar i materialet var samtliga platta och i regel bredare än övriga skovlar.

Sammanfattning

Bland en större grupp bevarade föremål kan man göra en klassificering med utgångspunkt från tydliga skillnader, exempelvis den regionala fördelningen av grepar med tråklar respektive grepar med järnklor. För sådana undersökningar är det också möjligt att använda andra typer av källmaterial, som bouppteckningar. Föremålens fördel här är att de är otvetydiga, medan benämningarna i bouppteckningarna ibland kan vara tveksamma. Bouppteckningarna å sin sida har givetvis en rad andra fördelar.

Föremålen kan också undersökas mera i detalj, exempelvis bladens längd och bredd, vinkeln mellan skaft och skuldra. Sådana undersökningar är bara möjliga på de bevarade föremålen. De kan inte heller ersättas, eller föregripas, av detaljerad katalogisering, eftersom forskare med ny kunskap kan ställa nya frågor till materialet. Exempelvis skulle man kunna undersöka flåhackans tyngd, vinkeln mellan skaft och blad, skaftets längd för att få ytterligare

kunskap om arbetstekniken vid flåhackning. För sådana undersökningar av de bevarade föremålen är det värdefullt att det finns stora centrala samlingar där forskaren snabbt kan skaffa sig en överblick över redskapsbeståndet i landet.

Litteratur

- Bringéus, N-A*, Brännodling. En historisk-etnologisk undersökning. 1963.
Erixon, S, Skultuna bruks historia 1:2. 1935.
Erixon, S, Lantbruket under historisk tid med särskild hänsyn till bondetraditionen, i Nordisk kultur 13. Lantbruk och bebyggelse. 1956.
Grenander-Nyberg, G, Redskap som vittnesbörd, i Rig 1976.
Levander, L, Övre Dalarnes bondekultur under 1800-talets förra hälft 1. Självhushåll. 1943.
Malmer, M P, Metodproblem inom järnålderns konsthistoria. 1963.
Myrdal, J, Hakke. Sverige och Skåne, i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 21. 1977.
Seedorf, W, Arbeitsbräuche in der Landwirtschaft, i Handbuch der Deutschen Volkskunde 2. Potsdam u å (1935).
Steensberg, A, Greb, i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid 5. 1960.
Szabó, M, Föremålsstudiernas betydelse inom etnologin, i Rig 1972.
Utterström, G, Jordbrukets arbetare 1–2. 1957.

Summary

Forks, hacks, spades and shovels in hundreds

For what shall the museums' large collections of similar objects be used? This can be discussed from different aspects; the present article discusses what the preserved objects tell about their function. Three groups of objects, each with more than one hundred exemplars in Nordiska museet's storeroom, are considered: the manure-fork, the hack and the spade/shovel.

A study of manure-forks shows that forks with iron prongs dominated in northern Sweden, whereas, prior to the introduction of factory-made forks, all-wooden forks dominated in south-

ern Sweden. The wooden forks were used only for clearing dung, the iron forks could also be used as digging forks.

The hacks in Nordiska museet may be divided into three main groups: picks, multiprong hacks and hoes. The latter group is the largest and a statistical analysis (diagram 1) shows that it can be subdivided into two main groups according to the size of the blade. Hoes with large blades were used chiefly for breaking up new ground; this type came into use at the beginning of the 19th century. The smaller hoes could be used for many

purposes; they might even be the main implement in corn-growing.

Spades and shovels are largely similar but differ in certain respects. The spade is used for prodding into and digging up hard material, the shovel for gathering together or shovelling up soft material. The user of a spade nearly always bears down upon it with a foot and the spade therefore always has a straight ledge at the top of the blade. The older Swedish spades nearly al-

ways have a pointed lower edge so as to be able to penetrate into the hard and often stony soil. The shovels always have a straight lower edge. Those used for grain usually have cupular blades, those used for dung usually a flat blade. Snow-shovels have broad, flat blades.

These and other detailed studies of the objects would not be possible unless there were large collections of similar objects.